

Framtida boende för äldre med högt omvårdnadsbehov

Thore Andersson

I Linköping har man tagit fram planer för bostadsbyggande, som innebär större integration av flera generationer och olika grupper med olika behov och därmed större möjligheter för äldre – även de med högt omvårdnadsbehov – att bo kvar i sina egna hem.

Socialchefen i Linköping Thore Andersson ger i denna artikel ett par exempel på vad planerna innebär.

Det råder idag fullständig enighet om att vi skall låta även de äldre med ett högt omvårdnadsbehov bo kvar i sina bostäder och i de bostadsområden som de kanske framlevat många år av sitt liv i. Om detta skall bli möjligt måste vi satsa all vår kraft och kunskap på en planering som leder fram till denna målsättning. Vi vet att de mål som vi har ställt upp för de äldres boende idag ställer stora krav på såväl yttre som inre boendemiljö och en förbättrad boendeservice. Vi måste fortlöpande också skapa ekonomiska förutsättningar för de äldre så att de klarar ett sådant boende.

I Linköping har vi brutit ned de övergripande målen normalisering, trygghet, självbestämmande, inflytande och medverkan samt rätt insatt aktivering, på ett sådant sätt att vi åtminstone översiktligt kan se vilka krav de äldre i sin tur reser på boendemiljöerna. (Fig 1.)

Kravspecifikationen skall främst ses som underlag för traditionellt servicebyggande. En boendeform, som till sitt innehåll om ännu inte helt till sin utformning, vi anser är ganska genomdiskuterad och accepterad i vårt land. Om man verkligen vill komma längre och nå målen integration och kvarboende måste vi gå vidare. Jag vill här genom ett par exempel visa på hur man kan göra detta och samtidigt mycket översiktligt redovisa våra övriga planer för äldres boende.

Servicehusboende för alla?

Vad vi vill nå fram till är en så långt gående integrering som möjligt av även gamla i hög ålder med mycket högt omvårdnadsbehov. Något som vi tidigare helt måst klara inom ålderdomshemmens och delvis sjukhemmens ram. Med utgångspunkt från de kunskaper som vi har från det servicehusboende, som vuxit fram för äldre under 70-talet, har vi sagt oss att den boendeservice, som vi där lämnar de gamla, måste vara intressant att få för fler kategorier än just äldre med högt omvårdnadsbehov. Vi har också utgått ifrån att man måste göra flerfamiljshusen attraktivare, intressantare och mer konkurrenskraftiga i förhållande till det småhusbyggande som vuxit fram under 60- och 70-talen och på sina håll blivit den dominerande bostadsformen. Vi tror att den bostadsformen är mycket svår att använda sig av för äldre med högt omvårdnadsbehov och att den ganska tidigt kommer att tvinga fram en flyttning till bostäder, som är mer anpassade till äldres behov.

Fig 1. Kravspecifikation

Krav \ Mål	Trygghet	Normalisering	Självbestämmande	Inflytande och medverkan	Rätt insatt aktivering
Läge och yttre miljö					
God närhet till tidigare boendemiljö. (ger kontinuitet i social och fysisk omgivning.)	X				
Integration med andra boendekategorier (sociologisk forskning påvisar att det finns fördelar med att planera för mindre, relativt homogena grupper beträffande exempelvis värdegemenskap, ålder, som bor i heterogena områden.)		X			
God närhet och tillgänglighet till kommersiell och offentlig service (exempelvis butiker, post, läkarvård, social service).	X	X	X		X
God närhet och tillgänglighet till allmänna kommunikationer.		X	X		X
Handikappanpassning.	X	X	X		X
En yttre fysisk miljö som främjar kontakt och gemenskap och mångsidigt socialt liv.	X	X			
En upplevelserik miljö.		X			X
Inre boendemiljö					
Egen lägenhet av "normal" utrymmesstandard. (Enligt bostadspolitiska mål, varvid hänsyn tas till hushållsstorlek hos målgruppen. För närvarande inom Linköpings kommun i nyproduktionen 2 rum och kök 50-70 m ²).		X	X	X	X
Komplett kök, tvättmaskin, WC, bad/duch, balkong/uteplats.	X	X	X		X

Krav \ Mål	Trygghet	Normalisering	Självbestämmande	Inflytande och medverkan	Rätt insatt aktivering
Handikappanpassning. (Lägenheterna skall generellt vara helt handikappanpassade till sin funktion. För handikappade, som har speciella krav, måste dessa tillgodoses genom en individuell anpassning av standardlägenheterna.)	X	X	X		X
Egen utrustning och möbler.		X	X	X	X
Insatser av boendeservice					
Social och medicinsk omvårdnadsservice alltefter behov och eget val:					
Dygnet-runt trygghet genom tillgång till personal.	X	X			
Matservice.	X	X	X		
Sysselsättningsaktiviteter.	X	X	X		X
Städservice.	X	X			
Personlig omvårdnad.	X	X			
Hygienservice.	X	X			
Medicinsk service.	X	X			
Hjälp med ärenden (post, bank, inköp etc.)	X	X			
Ekonomi och administration					
Eget hyreskontrakt.		X	X		
Inga ekonomiska hinder för tillgång till olika boendeformer.		X	X		
Avgifter för den service man utnyttjar enligt gängse taxor.			X	X	X
Förtroenderåd (rådstuga).				X	
Fastighetsskötsel (förtur på vissa saker).	X	X			

Kvarteret Stolplyckan

I Linköping har de här frågorna studerats väldigt ingående i samband med att ett nytt bostadsområde – innerstadsområde – skulle totalsaneras. Det har skett genom att en grupp bildats bestående av intressenter från det kommunala bostadsbolaget, socialförvaltningen, arkitektfirman, hyresgästföreningen, landstinget, en lokal arbetsgrupp för kollektivhus och fastighetskontoret, för att arbeta fram ett alternativ till traditionell bebyggelse.

Vad vi nått fram till är att de erfarenheter och kunskaper vi inom bl a socialvården har samlat från planering och drift av servicehus och förskolor, nu måste omsättas och leda fram till en bättre boende-

miljö för alla.

Det handlar om att bo "som vanligt" antingen man är ung, gammal eller handikappad – men med mycket större möjligheter till gemenskap. Man skall ha inflytande över den sociala miljö man lever i. Man skall ha tillgång till god service på nära håll: mat, barnomsorg, hjälp när man blir gammal, meningsfull fritidssysselsättning för alla. Vilket innehåll den här servicen skall ha bestämmas i hög grad av de boende.

Alla måste vi äta – vi vet av erfarenhet från äldreomsorgen att restaurangen kan bli en viktig mötesplats. Man behöver inte ha mattvång – en gemensam restaurang kan utformas så attraktivt att

Vad vi nått fram till är att de erfarenheter och kunskaper vi inom bl a socialvården har samlat från planering och drift av servicehus och förskolor, nu måste omsättas och leda fram till en bättre boendemiljö för alla.

den lockar de boende. Våldigt många av oss har barn – barnen kan bli ett "medel" till kontakt vuxna emellan. Stora gemensamma hobbylokaler, studielokaler, bibliotek – där kan dagis- och hemmabarn, föräldrar, pensionärer, de handikappade, de yrkesarbetande naturligt vistas som hemma hos sig. Det bör finnas möjligheter att stimulera människor till att själva göra saker tillsammans. Man tar inte dit utställningar eller en teaterpjäs, som man tittar på en timme och sedan går ifrån – man ger förutsättningar för människor att själva göra utställningar och spela teater.

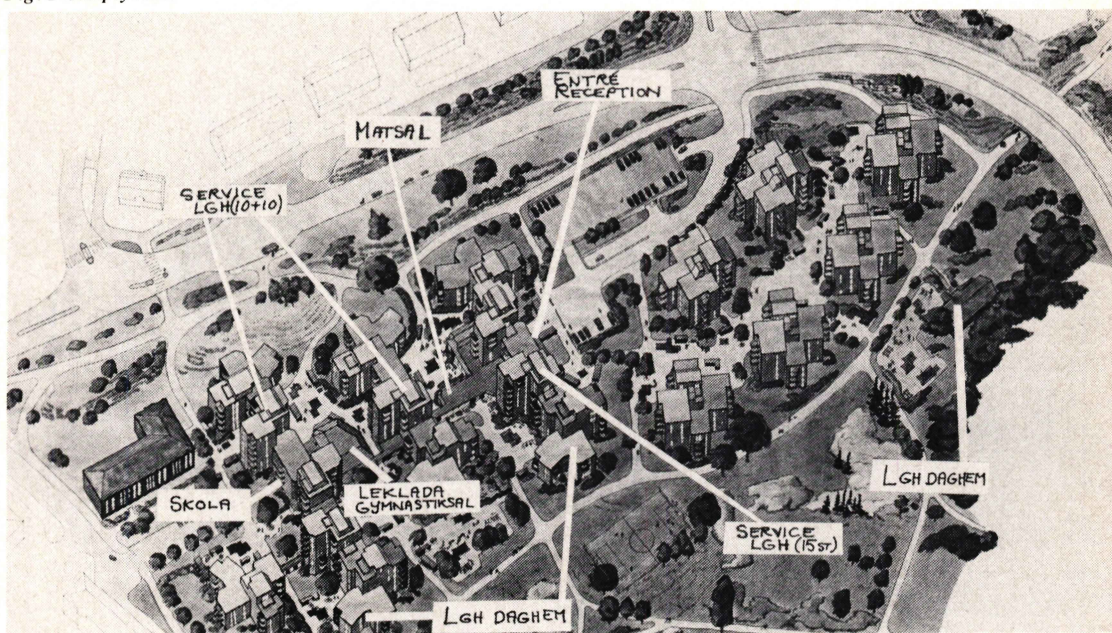
I ett sådant utformat bostadskvarter finns också stora möjligheter för personalen inom barn- och äldreomsorg att hitta en förändrad och intressantare yrkesroll. Personalen blir i sin nuvarande roll lätt isolerad, ger genom sina yrkeskunskaper ibland alltför mycket service. Vi måste som socialarbetare

alla kategorier orka och våga släppa in de vanliga människorna på vårt område. Vi måste låta dem påverka verksamhetens innehåll. Det skulle kunna leda till utvecklat socialt ansvar hos många fler människor. Barn- och äldreomsorg blir en naturlig del i vår miljö – inte något man lämnar över till specialister. Vi skulle alla kunna känna att vi betyder något för ett barn eller en vuxen. Ingen skall behöva sakna mänskliga kontakter, alla skall känna att de kan göra en insats.

Kommunerna har stora nödvändiga kostnader för investeringar i barn- och äldreomsorg. Dessa grundinvesteringar måste få bli ett värdefullt inslag i den dagliga livsmiljön för många fler kommunmedlemmar än dessa grupper. De rent kommunala investeringarna måste till men kan utnyttjas bättre och komma fler till del!

Det aktuella kvarteret där dessa tankar omsatts i ett reellt program och som håller på att förverkligas består av sammanlagt ca 300 lägenheter med varierad lägenhetsstorlek från 1 rum och kök till 5 rum och kök. Lägenhetsytorna har minskats med ca 10% eftersom tillgång finns till gemensamma lokaler. Detta gäller dock inte servicelägenheterna för pensionärer och handikapplägenheterna, som p g a "handikappkrav" har normal storlek. (Fig 2.)

Fig. 2 Stolplyckan

Vi måste som socialarbetare alla kategorier orka och våga släppa in de vanliga människorna på vårt område.

Av dessa är 35 st servicelägenheter, på 2 rum och kök, 9 st handikapplägenheter och 3 st lägenhetsdaghem.

Gemensamma lokaler

Utgångspunkten vid utarbetande av förslag till gemensamma lokaler har varit de lokalytor och aktiviteter som normalt byggs i anslutning till servicelägenheter respektive daghem med lekhall. Ytorna och antalet lokaler har sedan ökat med hänsyn till det högre utnyttjande som följer av att lokalerna får användas av alla boende i området.

Skolförvaltningen har förklarat sig intresserad att driva en lågstadiesenhet i kollektivdelen. (Fig 3.)

Sammantaget inryms i kvarteret

4 st tvättstugor	250 m ²
personalutrymmen	80 m ²
besöksutrymmen	40 m ²

grupprum	40 m ²
matsal med kök	410 m ²
kaffestuga med pentry och TV-rum	60 m ²
bibliotek med musikavlyssning m m	70 m ²
vävsstuga, syrum	100 m ²
keramikverkstad, fotolabb,	
gymnastik- och lekhall	200 m ²
snickeri- och målarverkstad	75 m ²
metallverkstad	25 m ²
bad, dusch, bastu, omklädningsrum m m	110 m ²

Lokalerna i matsalen kan också användas som samlingsal, träfflokal, festvåning och filmsal.

Medinflytande

En förvaltningsgrupp kommer att bildas där de boende får en hög grad av inflytande över användandet av de gemensamma lokalernas aktiviteter, drift och servicefrågor vid matserveringen, t ex utemiljöns utformning och användning.

Genom att skapa de här grundförutsättningarna för alla boende inte "bara" för de äldre i särskilda servicehus, tror vi att man kan nå fram till ett boende för de äldre som närmar sig våra högt ställda mål om normalisering, trygghet etc.

Fig 3. Stolplyckan, gemensamma lokaler, bottenplanet

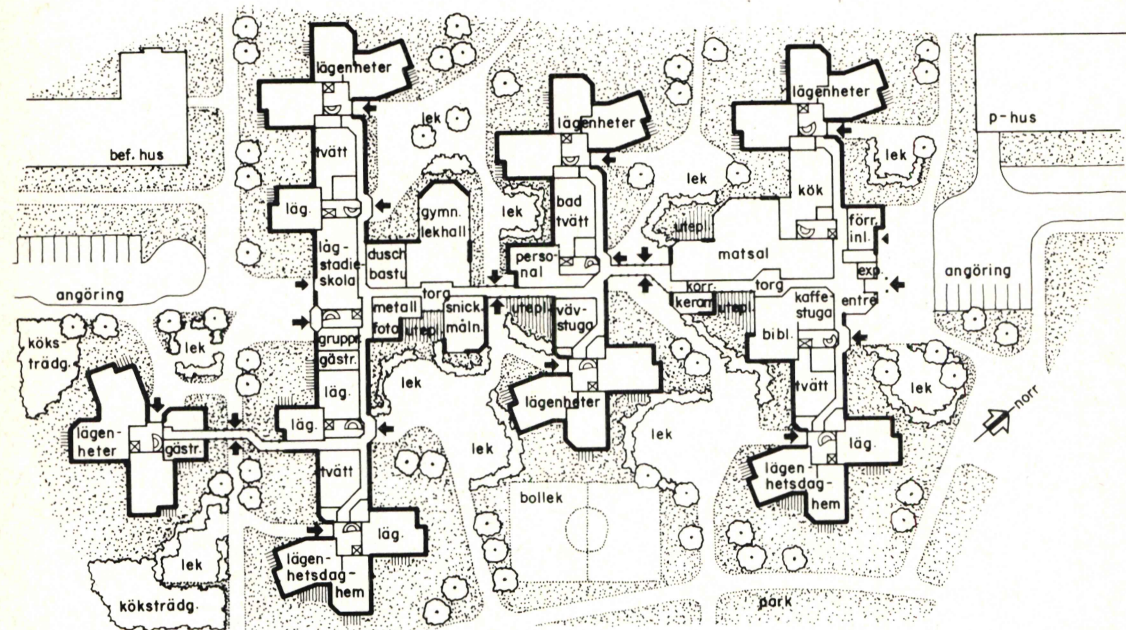
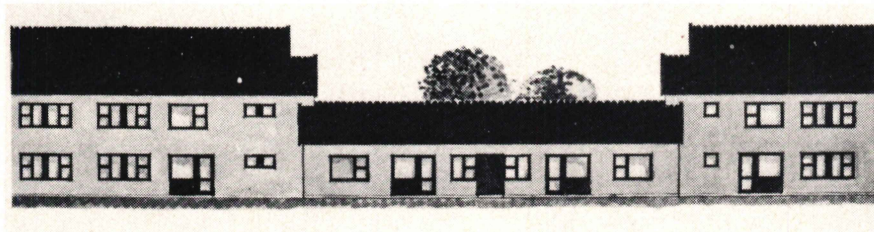
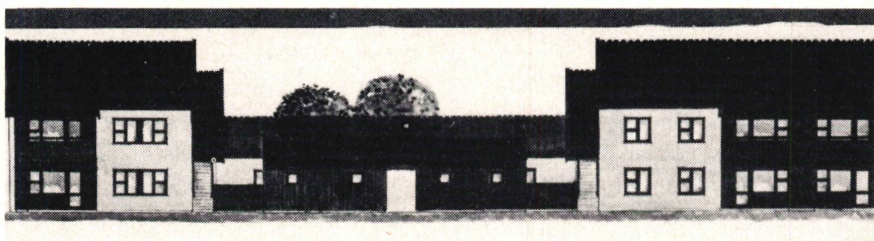
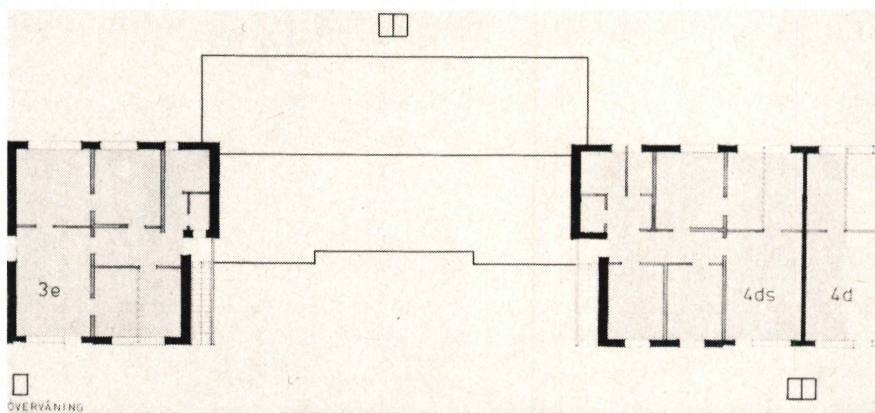
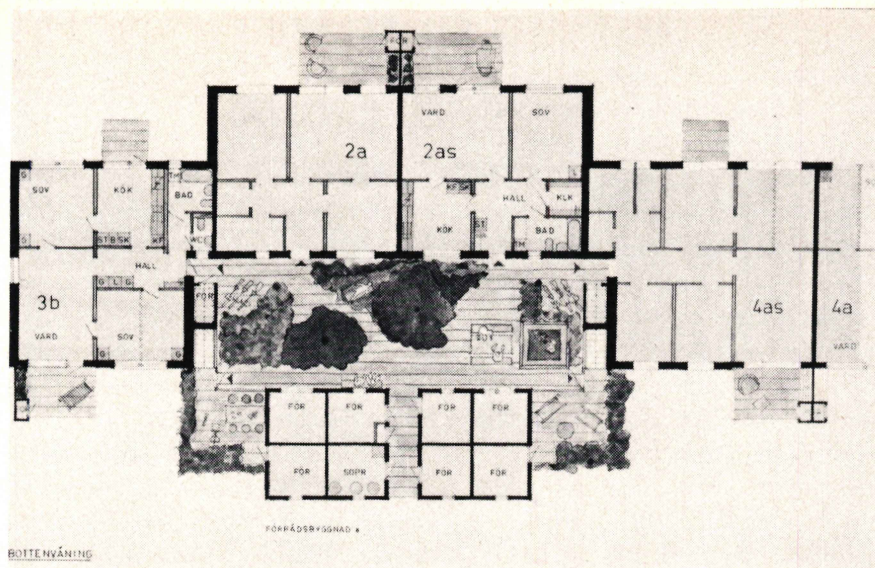

Fig 4. Ny typ av flerfamiljshus

Grannansvar

Det andra försöket som jag mer ingående vill presentera har vuxit fram i samband med att socialförvaltningen från grunden deltagit i uppbyggnaden av en ny stadsdel på ca 8 000–9 000 invånare. Vi har där i samband med den första stadsplanen fört ett aktivt resonemang om hur vi skall skapa boendemiljöer som även tillgodoser äldres bostadsbehov, socialt isolerades bostadsbehov, bostadsbehov för människor med vissa psykiska insufficienser m.m.

Vi har många gånger i debatten hört att den fysiska miljön har betydelse – att den inte har betydelse. Vi har utgått ifrån att redan när man skapar den fysiska miljön bygger man in betingelser för de här ovan nämnda målgrupperna, om det är möjligt för dem att bo eller inte bo. Vi har sagt oss att det rentav är viktigt även hur man väljer hustyp. Genom integration mellan stora och små lägenheter, olika bostads- och upplåtelseformer och med en fysisk utformning, som främjar kontakt och positiv social kontroll, kan man med en mindre resursarsenal än traditionellt möjliggöra ett kvarboende för bl.a. de äldre. Detta under mycket längre tid än man kan göra i de traditionella flerfamiljshus- och småhusområden som nu byggs och som har byggts. (Fig. 4.)

Med denna bakgrund och kunskapen om att vi måste öka möjligheterna till flergenerationsboende och grannansvar, har vi bl.a. tagit fram en ny typ av flerfamiljshus.

Genom lägenheternas gruppering där alla enheter vänder sig mot en gemensam gård i stället för som med traditionella hus ifrån varandra, har vi skapat en större möjlighet till kontakt mellan de boende. Den varierande lägenhetsstorleken med två-, tre- och fyrrumslägenheter sammanhållna i friliggande hus om fem till sex lägenheter vardera ger en småskalighet som vi tror befrämjar en positiv social gemenskap och kan möjliggöra ett flergenerationsboende.

Med denna bakgrund och kunskapen om att vi måste öka möjligheterna till flergenerationsboende och grannansvar, har vi bl.a. tagit fram en ny typ av flerfamiljshus.

Vi måste ta ett ökat ansvar för varandra och lära oss samarbeta kring viktiga frågor i livsmiljön.

I vissa av dessa "gårdshus" vill vi reservera en lägenhet för en äldre person med högt omvårdnadsbehov. Vi tror att man genom att aktivt stimulera grannarna – detta måste ske redan innan någon hyresgäst flyttar in – till ett ökat ansvarstagande i omvårdnaden av den gamle kan vi nå fram till en service och trygghet, som i stort motsvarar servicehusets standard.

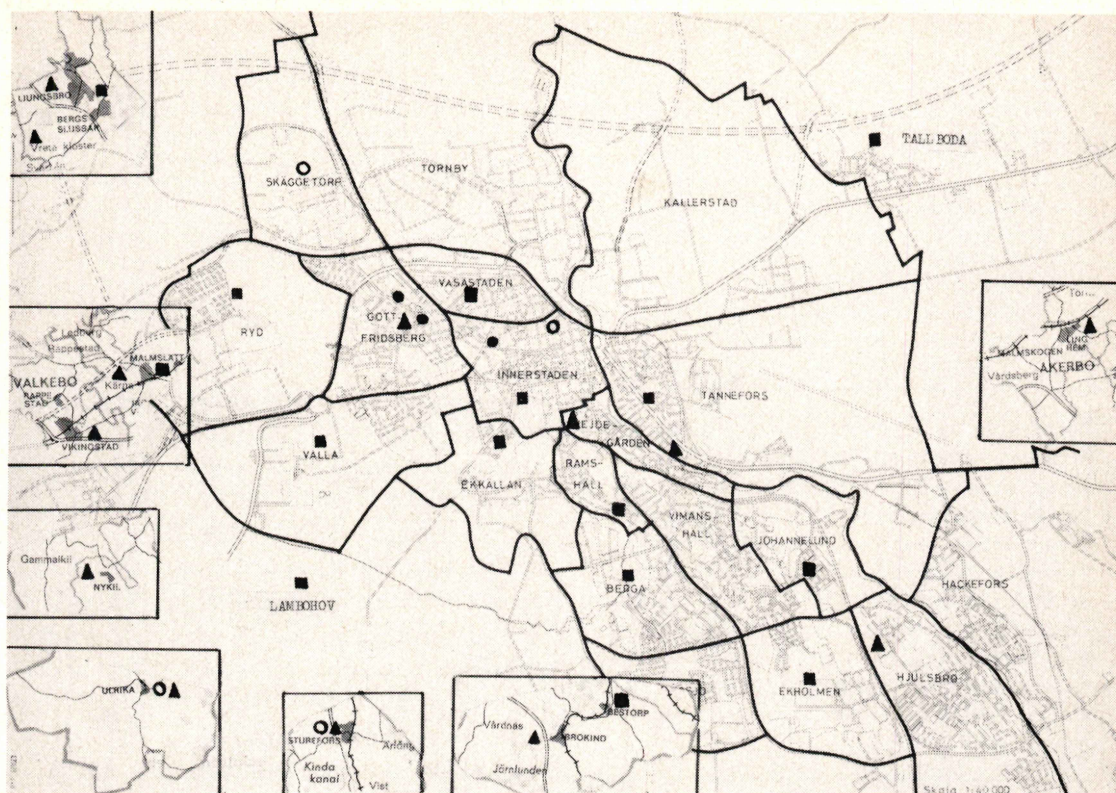
Genom de här två exemplen har jag velat visa på alternativ till ett boende i de mer traditionella servicehus som vi producerar idag för endast äldre. Avsikten är givetvis också att vinna erfarenhet om hur vi skall klara de befintliga miljöerna; det mesta är redan byggt. Här måste alla inblandade i samhällsplaneringen hjälpa till och skapa förutsättningar för att de boende inklusive de äldre i naturliga sammanhang lär känna varandra. Vi måste ta ett ökat ansvar för varandra och lära oss samarbeta kring viktiga frågor i livsmiljön.

Trots de här försöken som jag nu beskrivit och med en mycket väl utbyggd dagcenterverksamhet med små upptagningsområden, måste vi kanske ändå bygga en hel del servicelägenheter i mer sammanhängande form.

Vi har bestämt oss för att uppföra enheter om 35 lägenheter väl utspridda över hela kommunen. Vi har också funnit att det finns god ekonomi i detta jämfört med större anläggningar. Fullt utbyggt ger detta möjligheter till ett minimum av omflyttningar och en möjlighet till kvarboende för de gamla åtminstone i den bostadsmiljö, om än inte i den bostad, där man framlevt en stor del av sitt liv. (Fig. 5.)

Slutligen bör vi omforma hela vår organisation på ett sådant sätt att vi får helt andra basresurser ute i bostadsområdena, byggda på barn- och äldreomsorgens baspersonal, bestående av barnvårdare, hemvårdare, hemsamariter, terapibiträden, ekonomibiträden etc. Därigenom får vi en personaltäthet ute i våra bostadsområden som dagens splittrade organisation överhuvud taget inte möjliggör. Genom en

Fig 5. Karta över Linköping med omnejd utvisande ålderdomshem och servicelägenheter.

- ▲ Befintliga ålderdomshem
- Befintliga servicelägenheter
- Servicelägenheter under byggnad
- Servicelägenheter som skall byggas

sådan personalorganisation kan vi fånga upp en mängd av de äldres boendeservice- och hemserviceproblem i en för de gamla så måttlig skala att vi för dem skapar en mycket mer human organisation än den funktionsinriktade och sektoriserade organisation vi använder oss av idag.

Sammanfattning

Vi måste

- arbeta på att finna lösningar i nyproduktion och i befintliga områden, som bygger på en helt förändrad boendeservice för alla, inklusive de äldre, baserad på de resurser som vi idag ändå måste skapa för barnomsorg och äldreomsorg. Detta möjliggör en integrering mellan de olika generationerna i bostadsbebyggelsen, i det dagliga livet på ett helt annat sätt än nu.
- nå en småskalighet i servicehusutbyggnaden som gör att vi kan uppföra små väl integrerade servicehus i varje bostadsområde.
- studera möjligheterna till en samordning mellan den byggnation som sker för barnomsorg, fritidsändamål och dagcenterverksamhet för äldre så att den verkar i riktning mot integration mellan generationer i stället för som idag separation.
- finna former för en basorganisation som möjliggör en personaltäthet ute i våra bostadsområden som dagens specialiserade organisation överhuvudtaget inte möjliggör.

Genom dessa insatser bör vi utan större kostnader jämfört med nuläget finna mycket bättre möjligheter att nå de högt ställda målen även för de mycket gamla med högt omvårdnadsbehov att nå ett kvarboende i befintlig miljö och där erbjuda dem den trygghet de måste få känna.